

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВОГО ТА ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕЛІОРАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Руденко С.В.

(Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН)

Раціональне використання та охорона земель сільськогосподарського призначення є однією з найактуальніших природно-ресурсних та екологічних проблем XXI ст. [1, с. 25]. Тому при веденні сільськогосподарської діяльності необхідно забезпечувати всебічну охорону земель з метою раціонального використання на основі реалізації комплексу заходів щодо збереження їх площі та продуктивності, підвищення родючості ґрунтів. Раціональне використання земель сільськогосподарського призначення передбачає досягнення їх продуктивності землевласниками та землекористувачами не нижче багаторічної, яка склалася в подібних природно-кліматичних умовах, без шкоди земельним ресурсам і ґрунтам, без їх виснаження та деградації [2, с. 169–170].

Сучасна земельна реформа України є важливою складовою аграрної реформи. За час її здійснення сформовано новий земельний устрій: ліквідовано державну монополію на землю, виконано безоплатний перерозподіл землі на користь громадян, здійснено перехід до різних форм власності на землю і господарювання, впроваджено платне землекористування, створено об'єктивні передумови для обороту земельних ділянок. У сільському господарстві продумано правові й економічні умови щодо трансформації існуючих сільськогосподарських підприємств у нові агроформування, які здатні ада-

птуватися до нових ринкових умов. Разом з тим здійснення земельної реформи не забезпечило вирішення надзвичайно важливої проблеми раціонального використання й охорони земельних ресурсів [3, с. 169–170]. Розпаювання землі і пов'язані з цим зміни форм власності в агропромисловому виробництві здійснювали без урахування особливостей використання побудованих у попередні роки меліоративних систем [4, с. 10].

У процесі розпаювання орних земель та капіталізації аграрного сектору, в аграрному виробництві відбулася кардинальна зміна категорій землекористувачів, внаслідок чого значно збільшилася кількість водокористувачів. Це призвело до розриву технологічної цілісності зрошуваних систем через їх подрібнення, що ускладнило управління водними і земельними ресурсами. Вкрай негативно вплинула безоплатна передача у 2003 р. внутрішньогосподарських систем у комунальну власність та на баланс окремих фермерських і колективних господарств при одночасній державній власності на міжгосподарську мережу. Переважна більшість органів місцевого самоврядування, отримавши внутрішньогосподарські меліоративні фонди, не мала коштів на їх утримання. Найбільші складнощі із здійсненням поливів виникали на внутрішньогосподарській мережі каналів і гідротехнічних спорудах, які передано на баланс новостворених господарств. Як

наслідок через нестачу фінансування, відсутність високопродуктивних дощувальних машин та високу вартість хімічних меліорантів значна частина зрошуваних земель була зруйнована і у теперішній час ефективно використовуватися не може. Ліквідація великих сільськогосподарських підприємств та розпаювання зрошуваних земель призвели до безповоротної втрати значної їх площі і порушення цілісності меліоративних систем. Упродовж останніх років практично демонтовано існуючі системи зрошення, які тривалі роки використовували для поливу сільськогосподарських культур.

Як свідчить багатомісячний досвід використання орних земель у посушливих ґрунтово-кліматичних умовах багатьох країнах світу, вирішальною умовою гарантованого і стабільного виробництва сільськогосподарської продукції є зрошення. Найбільших успіхів досягли ті країни, де здійснено широкомасштабні національні програми створення та раціонального використання зрошуваних земель [5, с. 3–5]. Тому на сьогодні одним із заходів у напрямі охорони та відновлення якісного стану земель є їх меліорація. Меліорація земель – це комплекс гідротехнічних, культуртехнічних, хімічних, агротехнічних, агролісотехнічних, інших меліоративних заходів, що здійснюються з метою регулювання водного, теплового, повітряного і поживного режиму ґрунтів, збереження і підвищення їх родючості та формування екологічно збалансованої раціональної структури сільськогосподарських угідь.

На сьогодні засади правового регулювання суспільних відносин, що виникають у процесі використання меліорованих земель і меліо-

ративних систем та повноваження органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування у галузі меліорації земель регулюються Земельним кодексом України від 25 жовтня 2001 р., Законом України «Про меліорацію земель» від 14 січня 2000 р., Законами України «Про охорону земель» і «Про державний контроль за використанням та охороною земель» від 19 червня 2003 р. та підзаконними нормативно-правовими актами, що спрямовані на забезпечення екологічної безпеки меліоративних систем та захисту суспільних інтересів [6].

Розвиток зрошення в Україні на сучасному етапі має ставити мету не тільки збільшення сільськогосподарської продукції, але й збереження та покращання родючості ґрунтів за умови раціонального використання земельних, водних та інших ресурсів і охорони навколишнього природного середовища [7, с. 57]. Тому для удосконалення законодавчої бази та ефективного впровадження чинної системи правового регулювання у галузі меліорації земель необхідно: розробити та впровадити нову Комплексну програму розвитку меліорації земель і поліпшення екологічного стану зрошуваних та осушених угідь; дотримуватись вимог чинного законодавства зі здійснення меліорації земель, використання меліорованих земель і меліоративних систем; забезпечити стимулювання користувачів та власників меліорованих земель, які дотримуються вимог організаційних, екологічних і технологічних правил та положень, які сприяють раціональному використанню земельних і водних ресурсів; розробити та впровадити санкції за недбале ставлення до меліорованих земель та меліоративних систем [8, с. 606–607].

Для підвищення ефективності використання меліорованих земель слід удосконалити організаційно-економічні взаємовідносини між сільськогосподарськими товариствами та водогосподарськими організаціями, збільшити обсяг надходження інвестицій, суттєво поліпшити технічний стан зрошувальних систем, зокрема шляхом їх реконструкцій і технічного переоснащення з дотриманням вимог енерго- та ресурсозбереження і екологічної безпеки, прискорити запровадження інноваційних технологій [8, с. 612]. Особливої актуальності набуває вирішення проблем вдосконалення механізму надання державної підтримки сільськогосподарському товаровиробнику на меліорованих землях, розробка механізму економічного стимулювання власників землі підвищувати її родючість, у тому числі здійснюючи меліоративні заходи. Вкрай важливо забезпечити компенсацію витрат сільськогосподарським товаровиробникам, які за власні кошти здійснюють реконструкцію, ремонт та відновлення внутрішньогос-

подарських зрошувальних мереж і поливної техніки. Вирішення цих проблем безпосередньо пов'язане із створенням можливостей та виникненням економічної зацікавленості інвестувати кошти в меліорацію земель. Процес формування і становлення ринку інноваційної продукції та організаційно-економічного механізму вимагає належного інвестиційного забезпечення.

Для пошуку додаткових інвестиційних ресурсів варто використовувати різноманітні форми інвестиційного забезпечення, у першу чергу кошти регіональних водних фондів, інститутів спільного інвестування, міжнародних фінансово-кредитних установ і позики урядів розвинених країн. Відновлення існуючих зрошувальних систем сприятиме не тільки ліквідації дефіциту водного балансу, підвищенню урожаїв сільськогосподарських культур, а також раціональному використанню і охороні земель сільськогосподарського призначення, збереженню та покращанню родючості ґрунтів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балюк С. Законодавче та нормативне забезпечення охорони меліорованих земель // Водне господарство України. – 2002. – № 3–4. – С. 25–28.
2. Аніщенко В.О., Боровий В.О. Моніторинг і охорона земель: навч. посіб. – Чернівці: Чернігівські обереги, 2006. – 208 с.
3. Педак І.С. Державна політика у сфері меліорації земель // Держава та регіони. Серія: Державне управління : наук.-вироб. журн. Запоріжжя: 2013. – № 2 (42). – С. 84–89.
4. Крученко В. Підходи до управління меліоративними системами в умовах реформування АПК // Водне госп. України. – 2002. № 3–4. – С. 10–13.
5. Вожегова Р.А., Голобородько С.П., Грановська Л.М. Зрошення в Україні: реалії сьогодення та перспективи відродження // Зрошуване землеробство: зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 60. – С. 3–12.
6. Коваленко Т. Правове регулювання меліорації земель / Агробізнес сьогодні. 2012. № 1–2 (224–225) [Електронний ресурс]. Режим доступу <http://www.agro-business.com.ua/uvpravovomu-poli/843-pravove-regulivannia-melioratsiii-zemel.html>.
7. Яценко О.В. Управління розвитком меліоративних агросистем сільських регіонів // Наук. вісн. Миколаївського нац. ун-ту ім. В.О. Сухомлинського. Економ. науки. – Вип. 5.3 (112). – Миколаїв, 2014. – 108 с.
8. Балюк С.А., Ромащенко І.М. Меліорація ґрунтів (систематика, перспективи, інновації): монографія. – Херсон: Грін Д.С., 2015. – 668 с.